והשיב שם: הנה כיון שהחכם הבין שנשאל הלכה למעשה, מסתמא כיוון לענות כדת וכדין למעשה, איך להתנהג, ומאי איכפת לן כונת השואל. רק באם פי׳ השואל לפני המורה, דהשאלה היא לא למעשה, אלא שואל הוא באופן פרינצפיוני אך לא למעשה ממש, וכעת אין לו נפ״מ למעשה בזה, ע״ז מצינו בדיני הוראה בכה״ג, בריש מסכת הוריות (ב׳ ע״א) דשם איתא, אמר שמואל לעולם אין בי״ד חייבין עד שיאמרו להם מותרין אתם, רב דימי מנהרדעא אמר עד שיאמרו להם מותרין אתם לעשות. עי״ש.

וראיתי בפירוש הרא״ש שם שכתב, ונראה לי לפרש כההיא דקתני בבבא בתרא בפרק יש נוחלין (ק״ל ע״ב) ת״ר אין למדין הלכה לא מפני למוד (כצ״ל), ולא מפי מעשה עד שיאמרו הלכה למעשה. שאל ואמר הלכה למעשה ילך ויעשה. ותו אמרו התם א״ל רב אסי לר׳ יוחנן כי אמר לן מר הלכה נעבד א״ל עד דאמרי לכו הלכה למעשה, כלומר אפי׳ אם ישאלו לו אם הלכה כן ויאמר להם הלכה כן, לא יסמכו ע״ז לעשות מעשה עד שישאלו ממנו פעם שנית בשעת מעשה לפי שכשהאיסור מזומן לו לעשות מיד אז מדקדק המורה בדבריו שלא תארע על ידו תקלה, וה״פ הכא, אם שאלו להם ואמר להם מותרין אתם אף בשלא בשעת מעשה, קאמר שמואל דהוי הוראה, ורב דימי דקאמר כההיא דפ׳ יש נוחלין עכ״ל.

הרי דעת הרא״ש, דלשמואל כאשר שואלים הלכה אף שאינה למעשה כעת הוי הוראה, ולרב דימי הוי הוראה רק כאשר השאלה ממש לפניו כעת למעשה ממש. ועיין בתוס׳ שם (ד״ה הכא) ודו״ק.

★★

בגמ׳: אמר אביי אף אנן נמי תנינא חזר לעירו וכו׳.

ביד מלאכי (כלל סא) עמד על כך, מדוע לפעמים פריך בגמ׳: מאי קמ״ל תנינא, ופעמים מייתי סייעתא למילתי׳ וקאמר: אף אנן נמי תנינא.

וביאר שם שהתשובה לכך היא, דכשנשנה במשנה ״בפירוש״ אותו הדין שהשמיענו האמורא, אז רגיל הש״ס לאקשויי מאי קמ״ל וכו׳, דכיון שהאמורא צריך שיהיה בקי בכל המשניות אין לו להשמיענו דין שבא ״בפירוש״ במשניות, אבל כשהדין יוצא מתוך ״דקדוק״ דברי המשנה ולא בא הדבר מפורש לגמרי, רק שהמסייע הכריח כן מכח איזה קושיא או דיוק, אז לא יצדק כלל להקשות עליו מאי קמ״ל תנינא, שאין האמורא מחוייב להעלות על דעתו כל דקדוקי ופרטי הדינים היוצאים מן המשנה, אבל יתכן שפיר אז למימר אף אנן נמי תנינא, וכלומר יש לי להביא סיוע לדבריך מדקדוקי דברי המשנה, ומסיים ביד מלאכי וסיים שם: כן נלענ״ד אחרי שדקדקתי בכמה מקומות בגמרא בשתי לשונות אלו עכ״ל.

★★

ובספר דברי שמואל (כלל צה) מקשה על חילוקו של היד מלאכי הנ״ל, דהרי בגמ׳ כאן קאמרו אביי ור׳ אבא ורבינא: אף אנן נמי תנינא וכו׳. ובכל הג׳ משניות האלו מוכח כן בהדיא, ולא מדיוקא, ודלא כדברי היד מלאכי ונשאר בצ״ע.

★★

ובספר בית אהרן להגר״א מגיד (כרך י׳ ע׳ תקסג) כותב על קושית הדברי שמואל:

לא ראה דברי החק נתן שכתב כאן: יש להקשות, א״כ מאי קמ״ל רב דימי לפי האי לישנא הא מתניתין היא, וכן לאיכא דאמרי איך פליג אהני מתני׳, וי״ל דאיכא לפרושי הא דקתני הורה לעשות ר״ל שמהוראתו נראה כאילו אמר להם לעשות, וכן הא דקתני הורו לה ב״ד לינשא ר״ל שהתירוה וכאילו אמרו לה להנשא, וכן הא דקתני הורו ב״ד לעבור, ר״ל נמי שמהוראתם נראה כאילו אמרו להם לעבור, אבל לעולם אצ״ל לעשות, והנהו אמוראי משמע להו דהני מתני׳ כפשטותם הן, שאמרו כן בפי׳, ולכך קאמרי אף אנן נמי תנינא ודו״ק עכ״ל, ועפ״י דבריו לא קשה כלל מכאן על היד מלאכי וכמובן ע״כ.

דף ב׳ ע״ב

בגמ׳: לאיתויי מאי, לאיתויי מבעט בהוראה וכו׳.

וברש״י: מבעט בהוראה, שאם הי׳ רגיל להיות מבעט ואח״כ הורו שחלב מותר, והלך זה המבעט ועשה על פיהם ואכל חלב דחייב, דהואיל והוא רגיל להיות מבעט, השתא נמי מבעט, וכשהוא אוכל חלב, מפי עצמו הוא עושה, ואינו תולה בב״ד הלכך חייב קרבן, עכ״ל.

★★